

TOPIC:

MARRIAGE

INFORMANT:

AKANISI BOLE (f. 53 yrs)

PLACE OF ORIGIN:

SAWAKASA TAILEVU

PLACE OF INTERVIEW:

SAWAKASA

DATE:

INVESTIGATOR:

WILLIE DARI

R.L.

Vinaka au a mai kerei Akanisi toka kina ke rawa ni mai talanoataka vei au, na i tovo ni vakawati, se na i tovo ni vakamau, e ra dau vakayagataka toka o ira na noda qase e na gauna e liu, e na kena i tovo vaka Vitid ina. Au a kerei Akanisi toka kina, me mai talanoa taka yani. Au vakavinavinaka sara kina vua, ni yalo soli me mai talanoa vua.

Vinaka, mada mai vei au, na gauna e liu, e qai raica mai vei iratou na noqu qase, e ratou vakayagora, kevaka e ratou vinakata, me vakawati e dua na luvei keirau, na luvei keirau me vakawati, e dua tiko ga na gaunisala mai vei iratou na vanua e ratou vasu kina vei au. Ia, kevaka e vinakati me vakabulai tiko na gaunisala ni veiwekani o ya, e na muri e dua na gaunisala ni vakawati, me vaka oqo, vakavanua e na gauna e liu. Kevaka au sa raica tiko e dua na gone yalewa mai na mataqali o ya, na vanua e ratou vasu mai vei au. E gone yalewa i tovo vinaka, e gone yalewa i vakarau vinaka, o ya keirau sa na veivosaki vakaveiwatini, e sa vinakati me sa laki

vosaki o nona gone yalewa mai vale gona, kaya mada o Nani, me yacana tiko o Nani. E sana laki vosaki o Nani, me sa mai vugoi keirau. Ia, na veivosaki o ya, keirau sa veivosakitaka, au sa qai lako, vei iratou na neitou, vakabibi vei iratou na noqu mataqali, ka ratou vakatokai me ratou ganequ. Au sa na laki tukuna kina, keirau sa veivosaki oti vakaveiwatini, ka keirau sa vinakata, me sa vugoi keirau o Nani. Io, o ratou na ganequ, e ratou sa na qai lako e na mata vuvale o ya, e ratou sa qai lai vosaka mai, se me ratou laki taroga, veitinana, vata kei tamana, e sa vinakata tiko mai o tinai Jo, vata kei tamai Jo, me sa lai vugodrau o Nani. Ia kevaka e rau sa mani loma soli o tina Nani, kei tamai Nani, me rau sa solia na luvedrau me sa vosaki vakavanua, e ratou na vaka suka tale mai na kena i tukutuku vei keirau, Kevaka e rau sa loma soli ko tama vata kei tina, e veitalia e sega tiko ni kila o luvedrau, e na wele tiko ga o luvedrau yalewa. Sa vinaka, lai tukuna tale vei na ganemudou oqori, me ratou lako mai, me ratou sa mai vosaka, me mai rogoci na domona. E sa qai lako yani na kena i tukutuku, e sa na qai lai tukuni vei keirau. E sa vaka onuya tiko mai o tama kei tina, o tamani yalewa, kei tinani yalewa, mo dou sa lako yani, me sa laki rogoci na domona. E sa qai keirau lako e na bogi, sa vinaka, e na macawa mai oqo, keitou sa na lako yani kina, e na siga Lotulevu. Ia, e na kena siga Vukelulu, keirau sa na cakava e dua na magiti levu, na i ~~va~~ 'vakacava'. Na i vakacava ni mataqali, vata kei na koro. E ra sa qai cakava, ra colata vata kei na kena magiti, e ra wase na kena magiti, e ra sa qai wase na i yau, na tabua. Na kena ka e baleta na kena ka ni

'vakadonugusu', na ka e baleta na kena i 'rai', ni sa makutu o yalewa na kena i rai, me rau sa na mai vakabi i vola sara. Ia, o tagane, na luvei keirau, e sega ~~ni~~ kila tu. Ia, o tagane e sega ni kila tiko. O rau ga o tama, kei keirau na tamani tagane, vata kei na tinani tagane, keirau kila. O tinani yalewa, kei tamani yalewa, kila tiko. Ia, o rau na vakawati oqo, e rau sega ni kila. Na gauna saraga e sa tukuni, me sa caka na gunu yaqona, me sa na caka na veiqaravi, e sa na qai tukuni vua na tagane, ka sa na tukuni vua na yalewa. O sa na maivosaki tiko e na yakavi ni mataka. Kakua tale ni o lako e na dua na vanua e na yakavi, e sa na lai duguci mai na yalewa mo sa mai vakawati o iko. E sa na sega ni dua na ka e na cakava, na luvei keirau. E sa na sega ni rawa ni na bese se cava, e sa na vakarorogo tiko ga. Sa lai yacova sara ni sa lai caka na katalau, ia na katalau, caka na magiti. Katalau oti, e sa qai caka e dua na yaqona levu, ni maca na yaqona oqo, e sa qai yaco mai na 'cavutu'. Vodo mai e na basi, e sa qai keimami yaco sara mai ki nakoro. Na vanua, e tiko kina na nona koro na yalewa. I kea, sa qai cakacaka yaco kina o tinani tagane, e sa na qai tukutuku ki vei ratou na ganena. E sa qai vakarau kina o ratou na ganena, e na kakana, na yaqona, keimami sa qai yaco mai va oqo, sa qai ratou veiqaravi na tavalequ, o ratou na ganei watiq. E sa caka oti na magiti, keimami sa kana oti, sa qai caka na yaqona ni cavutu, keimami sa qai cavutu mai. Keimami sa qai cavutu mai ki na nona mataqali na yalewa. Ia, na yalewa e sa tu, e sa na saga tu madaga o yalewa, me raici tagane mada. E vakacava tu na i bulibuli kei tagane oqo, ko keirau sa na vakarau me keirau sa na veiwatini ni kua. Na ka mada e na vinakata o yalewa oqo, me na

raica mada e liu na tagane. E sa ra na qai tukuna, na tagane oqo?
E sega, e sega ni o koya oqori, e yali o koya. O koya e lako mai
oqori, ko e vakaovarola tiko mai? O koya e vakatarausese balavu,
e vakasote damudamu, e sai koya sara ga oqori. U! e sa totoka
dina, e drau sa veirau vinaka. Ia, na gauna ga, me sa yaco kina,
me sa yaco na sevusevu, e sa caka sara na vosa, e ra sa na vosa
sara na turaga. Oqo keitou sa lako tiko mai, me keitou sa mai
duguci iko tiko, mo sa vugodrau o Bui Meli, vata kei tukai Meli.
O sa vinaka, e sa lomaqu, au sa vakadonuya me sa watiqo o Jone.
E vakacava kevaka e dua na tagane rairai vinaka sara e na lai vosa
mai ki vei iko? E sega, e sa na lomaqu tu ga vei Jone, au sega ni
vinakata na tagane oqori. E sa lomaqu tu ga vei Jone. O, sa
vinaka vakalevu. Oti o ya, e sa qai soli na vosa, ki vei iratou
na weka ni tagane, o ratou naluvei keirau, oti o ya, e sa qai vosa
mai e dua na kena turaga, na vosa ni vakadre. Me kakua ni suka
tale i muri, me kakua ni digia tale e dua na yalewa, me sa na wafina
dina ga ko Nani. Ni sa oti sara ga o ya, e sa na caka sara mai
na tubetube. E sa na tubetube sara na kena turaga, mai na mataqali
o tagane, e sa caka sara mai na tabua. Na i 'vakadonu gusu', oqo
na i vakadonu gusu oqo, e dua na tabua levu. Oqo na i vakadonu
gusu, keitou marau vakalevu, ni sa makutu na yalewa, me sa vugoi
keirau. Keitou vakavinavinaka vakalevu, oqo na i vakadonu gusu,
e sa caka oti na vakadonu gusu, e sa qai caka na kena i ~~vaxix~~'rai'.
Oqo na kena i 'rai', me sa na vakabi vola tiko e na macawa mai
oqo. E sa na qai mai kau tiko e na macawa mai oqo, oqo na kena i
'rai', e sa caka tiko vakadua ni kua. Ia, na kena i yau, e sa
tiko oqo. Na kena i yau, ni kena mai vosaki tiko. O ya e rawa ni

ruasagavulu na vulo, se tolusagavulu na vulo, na tabua. E sa qai caka tu na kena veiqaravi, ia o rau oqo, na luvei keirau, kei yalewa, e rau sa dabe vata voli ga, e rau lai kana, e rau sa kana vata, me yacova sara na kdda ni mataka. E sa yaco na vosa ni 'tatau', e rau sa na qai veitalatala, sa vinaka, e na macawa mai oqo, e sa na qai mai kau kina, me rau sa laki vakabi i vola. E sa caka oti na kena i rai. E sa qai kau, me rau sa laki vakabi i voaa, e lai vakabi i vola oti, ni oti e ruasagavulu ka dua na bogi, sa qai mai luva na bogi, e sa qai mai loku na bogi ni vakamau. O ya e dua tale na tabua, e rau sa na vakamau tiko e na vula o ka, na vula ko Jiulai, e na i ka ka ni siga. E sa na qai vakarau o ira na weka ni tagane, kei ira na weka ni yalewa. Me yacova sara na gauna, e sa na vakayacori kina na vakamau, e sa na qai lako mai, e sa na qai vakayacori kina na vakamau. E na gauna ni vakamau, e sa na vakayacori sara kina na tevutevu, me sa na tevu sara na nodrau ibe. Ni tevu na ibek, e na gauna e liu, e ka bibi na tevutevu, ni rau sa na moce vata na veiwatinivu. E sa na caka sara na kana, e na caka sara na veivakamarautaki, sa tu biri tu na taunamu vakaviti, na taunamu vakavalagi, na i lokoloko, na i tutuvi, caka na marau. E liu, e sa dau tu na kena ovisa. E na raica ga na kaloko na ovisa, e sa na kaya sara, na kena gauna oqo, me sa lai caka na marau, me lai tini na marau, e na bolabola e tuba. Me rau sa na moce na veiwatini. E sa na qai vakasukai kece na marau e loma ni vale, me sa qai rau moce na veiwatini. Ia, na gauna e rau sa na moce kina na veiwatini, e sa na kila tiko o tagane, na ka e sa tukuni tu vua, e ra sa tukuna tu o ira na bui ni gone. Kevaka e yalewa gona, e qai vakacacana ga o watina,

e ra se na lako sara ga e na mataka lailai na bui ni gone, na weka ni yalewa. Na bui ni gone me baleta na yalewa, kei na bui ni gone ni wekani tagane. E sa na qai taro o ira na weka ni tagane, na buinigone, me ra tagogi tagane. E na va oqo na kena i vosavosa, 'I Jone e vakacaya, e waqa na buka?' O ya na kena i balebale o ya, e rau se qai tiko vakadua, e se qai vakacacana na yalewa. E waqa na buka? E sa na sauma o Jone, io, e waqa na buka. O ya, o ratou na weka ni yalewa, na nodratou kaila, na nodratou tukituki, na nodratou tukilaka na vale, e na levu ni nodratou marau. O ya e sa na moku saraga e dua na bulumakau levu, e dua na vuaka levu, me kena magiti sara ga, e na mataka lailai ni siga o ya. E sa na caka sara ga na magiti, ni sa tiko vakavinaka na yalewa. E sa na qai mai caka tu yani na kena meke, o ira na buinigone, taura tale, na taralala, me lai yacova sara, ni sa lai caka mai na magiti. Na magiti levu, ni mamarau, e ra na marautaka tu, me yacova e tolu na siga, lai va na siga na kena tu, me lai yacova sara ni rau sa bogi va kina, e sa na qai tasere na tamata. Ia, kevaka e tukuni yani va oqo, 'I Jone, e waqa na buka se boko?'. Me qai tukuna mai o tagane ni boko, e na qai vakavo ga o tamani yalewa, na kena vo ni tamata taucoko, e ra sa na dro mai, e na nodra madua. Oya na ka bibi duadua e na gauna e liu, e ra dau qarauna vakavinaka. Ni boko se waqa, ni sa tukuni ga mai ni sa tukuni ga mai ni waqa na buka, o ya e kilai. E se qai vakacacana sara ga o watina. Na kena marau, e ka levu, me lai yacova sara ni sa bogi va. Me oti e bogi va, e sa qai coki na nodrau ibe, e sa qai wase tale. Na ibe oqo, me dua na i binibini, e nona na tinani yalewa, na kena oqo, e nona na tina ni tagane. E sa na qai tu ga na nodrau na

nodrau na veiwatini, e sa qai caka tu yani, e sa qai tukuni yani, sa vinaka, oqo na siga e sa na caka kina na veitalatala. E sa qai caka e dua na magiti levu i nakoro. Moku na bulumakau, na vuaka. E sa qai caka tu na kena gunu yaqona e na bogi, lako tu, lako tu, e sa veitalatala tiko o ya. Me qai kida mai na rarama, e sa tasere saraga na tamata. O ya e sa sega tale ni caka na katalau. O koya e sa qai via katalau, me sa qai katalau. E sa caka na magiti, ni sa oti e va na siga, e va na bogi. O ya na i vakarau, ni vakawati, vakaturaga e na gauna e liu.

-- Vinaka vakalevu sara, me vaka ga ni daru veitalanoataka tiko na ka ni vakawati e na gauna e liu, me vaka ga ni sa tubu cake mai e dua na gone lailai, na gone yalewa. Me vaka ni o ni talanoataka tiko, ni ka ni vakawati e na gauna makawa, me vakaukawataki na wa ni veiwekani, me vaka na kena nanumi taumada, kevaka e sa dua na gone yalewa e sa digitaki, e na digitaki sara ga e na gauna e se gone tiko mai, se sa laurai ga ni sa gone yalewa mai, e sa qai nanumi me caka na i vakarau o ya?

Vinaka vakalevu sara. E sa vaka oqo, e sa tiko o ratou na luvequ, e ratou lewe tolu na luvequ yalewa. E ratou sa qai raica o ratou na veitamani, o ratou mai na yasana ka dua, mai na dua na mataqali, e sa tubu cake tiko e dua na luvequ yalewa, e sa qai domona tiko o, e dua na yalewa. Isa, o au, me sa vugoqu mada ga na gone oqo. E sa na tukuna vei noqu lewe ni vale, e sa na noqu, se me sa na vugoqu, na luvemudrau yalewa. O ya, e sa vakatakilakila taka rawa tiko mai o tinani tagane. Ia, e se qai tubu cake tiko mai na gone. E sa qai tekivu, me sa qai benuca tiko mai, o rau na tamani tagane,

me rau sa qai soli kakana tiko mai. Iakolako, e rau lai voli nona i sulu tiko mai, na kena kakana e na siga Tabu, na dalo, na toa. Ia, na gone e tubu cake tiko, e sega ni kila tiko e dua na ka. E rau sa vakatakilakilataka rawa tiko mai. Me yacova sara ni sa lako cake, e lai yabaki tini ka ono, e sa lai yabaki tini kawalu, e sa kilai yalona oqo. Na luvei keirau, o iko e sa na caka na nomu ka ni siga ni sucu. O sa na vugodrau o ka. O ya e se vakatakilakilataki mai e na gauna o se lailai kina. O sa na sega tale ni dua na cauravou mo na vosa vua, e sa na sega tale ni dua, mo na vosa ni marau vua, me vaka ni sa kilai, e sa dau caka tiko mai na kemu, vei iratou na mata vuvale o ya. Na sala ni veiwekani va oqori, kevaka e sa vinakati tiko e dua na gone yalewa ni dua na vale, e sa na qarauni sara ga, e na gauna e se na qai tubu cake kina, me sa viavia yabaki tinikalima, tini kaono, na tiki ni gauna o ya, me sa qarauni tiko kina, ni sa na vinakati tiko kina, me sa na mai duguci rawa, o ya na vakawati e na gauna e liu, e va tiko o ya. E sega ni ka ni vakacalaka na kena dau caka tu, e sega ni dau va o ya. Na gaunisala ni veiwekani e va tiko o ya, na ka e vinakati. Ni sa tubu cake tiko e dua, e sa na qarauni saraga. Ni qai siga ni sucu va oqo, e sa moku na vuaka, me kau ki na vale nei yalewa, oqori na kemudou kakana ni siga ni sucu, na toa, na dalo, e sega ni caka rawa. Ni sa caka tiko na ka va oqori, o ira talega na tagane ni nei tou mataqali, e ra sa na qarauni koya tiko. O ya e sa sega ni rawa ni lako vakaveitalia. Ia, me vaka na gauna oqo, na vakawati e na gauna oqo, e dina e sa qai caka na vosaki. Ia, e so na vosaki e na gauna oqo, e sa rau veivinakati o tagane kei

yalewa, e rau sa veiraici, e rau veivinakati, e sa qai lai yaco na vosa, e sa qai lai duguci, e sa qai lai caka na vakamau. Ia, na ka me baleta na gauna e liu, e daru veitalanoa tiko kina oqo,, e sa rawarawa na kena caka na vakamau. E rua ga e rau sa veivinakati, e rau sa vakamau. Se ka, au sa vinakata, me sa laki vosaki mai o ka, me keirau veiwatini.

-- Me vaka na nomu tukuna toka vei au, na vei gaunisala ni veiwakani, me vaka e vakatabakidua toka mai x vei au, na nomu tukuna toka na vasu. Au kerea mo talanoa taka mada vei au, na cava e vakabibitaki tiko kina na vasu, me vaka e ka ni ulutaga tiko e na ka ni vakawati. E na gauna makawa, me vaka na nomu tukuna toka mai, e vakabibitaki tiko ga na ka ni vakawati, me gole tale ki na yasana ni vasu, au kerea ke o rawa ni o vakamacalata tale mada e na tikina o ya? E na vasu, e na ka au kila o x au, baleta ni ratou vasu mai vei keitou. Na tamaqu, na ganena yalewa, e lai vakawati e na vanua, o ratou o ya, e ratou vasu mai vei keitou. Ia, na vanua o ya, au vinakata tiko gana, me bula tiko ga na gaunisala o ya, me kakua ni sa lai k mudu koso, ia na vanua o ya, me rau lako kina, o rau na veiwatini va o ya, me dei tiko ga kina, na neitou gaunisala ni neitou veiwakani.

-- Me vaka ni tou veitalanoataka tiko na ka ni vakawati e na gauna makawa, na cava beka na nomu nanuma, me vaka ni dua na gone yalewa e na gauna e liu, na nona yabaki ni vakawati, e na gauna e sa tubu cake mai kina, me sa qai kena nanumi, me sa gauna sara ga oqo, me sa na lai vosaki kina. E na yabaki vica beka, na yabaki ni dua na gone yalewa e na gauna e liu? E so na gauna, e na yabaki tini kaciwa, se ruasagavulu. E na gauna e liu, e ra gone yalewa vinaka sara. Ruasagavulukadua, ruasagavulu

karua, e ra qai dau rawa ni va o ya.

-- Me vaka na nomu talanoataka tiko vei au, na kena dau vosaki mai e so na kena marama, e sa na gole toka ga e liu, o rau na i tubutubu, o tamai yalewa, o tamai tagane?

Io, e veitalia tu o luvedrau.

-- Na nodrau lai veitalanoa tōka o ya, e na kauta toka o tamai tagane e dua na tabua, se e dua na ka va o ya, se e ~~dua~~ rau lako ga, me lai caka e dua na veitalanoa?

Sega, e na lai caka ga na veitalanoa. Na gauna e sa rogoca tiko kina o koya, e ratou sa na qai lako. Ia, me vaka o ya, e rau na lai veitalanoa madaga. E rau na lai veivosaki madaga, e na gauna e sa lai vakadonui mai kina, e sa qai kau na tabua me lai vosaki. Me sa na qai lai rogoci mai kina na lomana.

-- Me vaka ga ni tou veitalanoa tiko oqo e na ka ni vakawati, e na gauna makawa vakaviti. Au vakabauta, ni tu na kena i vosavosa matau. Ko e dau cavuta o tamai tagane, vei tamai yalewa. Me vaka ni nomuni vakarau mai Tailevu, mai Sawakasa? ~~Keirau~~

Keirau mai duguca tiko na luvemudrau, me mai luvei keirau. Oqo e dua na batina lailai, me neirau ~~ki~~ ka ni talanoa tiko vei kemudrau. E neirau ka ni cabecabe tiko mai vale. Keirau vinakata me drau rogoca na neirau gagadre, keirau sa mai vinakata toka na luvemudrau me sa mai watina na neirau gone. Na nodrau sa ciqoma ga o rau na i taukei ni vale oqo, na tabua oqo, keirau sa na rogoca sara tiko ga na i tinitini ni nona vosa o tamai yalewa. 'Au ciqoma tiko madaga na tabua, o drau kauta tiko mai na wekai keirau, drau bulabula vinaka, tou bula vinaka, a vugomudrau tu madaga na luvei keirau. E sa o koya sara tu ga vakadua o ya. Ia, o yalewa e sega ni kila tu, e lai qoli tu, se e lai cabuka, se e lai dua sara tu beka na vanua e lai

tu kina. Na luvei keirau tagane, e na lai dua tale beka na vanua e lai tu kina, e rau sega tiko ni kila na gone, na ka keitou sa vei cakayaka tiko. Ni sa lai vakadonui rawa, sa vinaka, drau kauta mai, e sa na vugomudrau na luvei keirau ya hewa. Ia, keirau sa na qai lai caka magiti tale mai, na ka ni vakavinavina.

-- Na nomu taro, me vaka e so na vanua o dou dau lesu mai kina,, e so e dau vinakata, me ka ni veitalanoa ga, se me lako o tamai tagane, me lai veitalanoa, e dau tukuni va oqo, 'o au mai kerea toka na luvemuni me mai takitaki ni mequ wai', e vaka ko ya, na kena i vosa vosataki. Au sa mai kerea tiko, na luvemudrau, me sa na lai gunu rourou tiko, me na lai taki mequ wai tiko. Isa, sa vinaka, sa vinaka sara na nomu yaco mai. O ya na gauna e sa oti toka kina na sevusevu, na yaqona. Oi, nacava soti oqori, o ya na gauna e sa caka toka yani kina na tabua. Na cava soti e caka mai kina na tabua, oqori e daru mai veitalanoa ga. O iko mo lako ga mai, o mai tukuna, e sa vugoqu o ka, keirau na vakadonuya, e na sega ni rawa ni keirau na bureitaka. O sa muria sara tiko ga na nomu gaunisala oqori. E vakabibi e na kena gaunisala e na gauna eliu. E dau bibi na veiwekani, e dau dokai, e sa curu mai vale e dua na kena turaga, e na gauna oqo, e sa duidui sara. E moku na toak, e moku na vuaka, na kena marautaki, na kena bibi, ni sa yaco mai e dua na wekada. E na gauna e liu, e sa dua dina na ka bibi, na vakawati. E ka bibi saraga, e na gauna oqo, e sa vakamamadataki. E rua ga e rau lako tu, e rau sa lai veiwatini, e rau sa lai veitau tu. Ia, e na gauna e liu, na yalewa, e lai maroroi sara vakavinaka, e qarauni tiko gona na muana o ya, ni na dua e na lako yani, me na laki vosaki koya, vaka

vanua, e na gauna e liu.

- Vinaka, me vaka na ka o talanoataka tiko vei au, ni sa lai yaco koto, o Nani, ni sa laki vosaki o Nani, me vaka e dua na mala ni vosa, me vaka o tukuna toka oqori, ni o na lesu tale mai, o na mai kaciva na wekamu. Na nomu na kacivi iratou na wekamu, na cava beka o na vaka rautaka, se e dua na ka, o na vakasavuya beka na i tukutuku, au kerea ke o rawa ni o talanoataka tale vakalailai na tikina o ya?
- Io, au sa na lesu mai, e sa na vakadonui mai gona, vei rau o tamana kei tinana, au sa na qai lako mai, au sa na qai vakasoqoni iratou na wekaqu, au na cakava tiko e dua na kakana. Baleta na nodratou yaco mai, e na mai vakaraitaki vei iratou na magiti oqo, au sa lai rogoca na domoi Nani, e sa makutu. Au kerea kemudou, mo dou sa mai soqona e dua na i yau, me sa na lai vosaki kina na vugoi keirau. E sai koya tiko o ya.

- O koya na soqoni oqo, me vaka na nomu talanoataka tiko, e sa rogoci oti mai na domoi Nani?

Io, e sa rogoci oti mai.

- Me vaka na nomu soqona mai na wekamuni o ya, e sa na qai lokuci sara ga na gauna o na lai ni vosaki Nani kina?

Io, e sa na lokuci sara tiko ga, e na bogi ga e sa lai vosaki, oti na veivosaki, e sa qai lokuci na siga me sa na lai vosaki kina.

- Me vaka na nomu tukuna toka mai oqori, se na nomu na vakasoqoni ira mai na wekamu, na cava beka o na tukuna vei iratou, se na yaya lala cava o na kerea vei iratou, me na kerei tiko me ratou na kauta mai, se na mataqali yaya vakaviti cava, o na vinakata, me na vukai iko mai kina o ratou na wekamu. Me vaka ga ni sa na vakarau na nona na

lai vosaki Nani tiko?

Na i naki ni veivosaki oqo, au sa mai vakaraitaka tiko vei kemudou oqo, vei kemudou na vugodratou na gone, e sa vakarau vakawati oqo na nomudou vasu. Ia, au kerei kemudou, se na cava na nomudou lewa. E ratou sa na bolebole sara na vugona, se o ratou na ganena. Sa vinaka, keitou sa na ya va na tabua, se ya lima, dua na tamata. E sa na neitou i tavi. Me kena i vosaki na wati luvemu. O ya na nodratou kaukauwa kece, e ratou sa na vakayacora e na tiki ni gauna o ya. Ni sa vakarau me vakawati na vugodratou. E ratou sa na ya va na tanbua, se ya lima, dua na tamata. Na gauna e sa soqoni kina, me sa ra bini tu na tabua, e sa qai digitaki, o koya na ka levu sara, me sa qai vakadobui kina. Keirau sa qai mai tu yani o keirau, me keirau sa qai mai cakava yani e dua na kakana. Ni sa caka oti na magiti, ia na magiti o ya, e yacana tiko na i vakacakexu.

-- Me vaka ni o talanoataka tiko oqori na ka ni vakacau, ni sebera ni o dou gole tiko me laki vosaki na yalewa, na gauna cava beka, se na cava na dede ni siga?

Keimami sa na qai veivosaki, e sa na qai tukuni va oqo, sa vinaka, e na macawa mai oqo, e na i kaka ni siga, e sa na yaco kina na vosa. E da sa na lai vosa kina. Oi, sa vinaka, o ira e ra sebera ni ra rawata tiko na nodra i tavi tabua, me ra vaqara tale e na vo ni siga e se vo. Me kua ga ni lai yacova, na tiki ni siga e sa lokuci tu, e sebera ni rawata e dua na tamata na nona i tavi, me da vaka i tavi kece. Ke sa ya va, me yava taucoko. Ke yalima, me lima taucoko. O ya, kevaka e mani tiko e na vasagavulu na tamata, se limasagavulu, ia na ya va o ya, e sa ya va taucoko na vasagavulu na

~~xxxxxxx~~

tamata. Nai yau levu, na kena lai duguci kina o ya.

-- Oi, na kena sa lai ~~x~~ caka na vosaki, e sa qai kau na i yau?

E kau taucoko na i yau oqo. E sa qai rawa ni lai lewe va se me lewe lima, ia o koya e vosataka tiko na tabua oqo, e sa na qai taura tiko ga e rua na tabua. O koya na tabua lelevu oqo. E duax na i vaka donugusu ni sa makutu na yalewa, e sa vinakata me rau sa lai vei watini vata kei na luvei keirau, vata na kena i rai. Na gauna e sa caka kina na kena i rai, me sa laki vakabi kina na i vola. E sa na vaka toka oqo na kena i vosavosa. Sa keitou vakavinavinaka vakalevu, ni sa vakadonuya o Nani, na me sa mai duguci. Oqo na i vakadonu ni gusuna. Ia oqo, na ka oqo, e na yasana ka dua, oqo na kena i rai. Na siga ka, e na macawa mai oqo, e na i ka ka ni siga, e rau sa na lai vakabi i vola kina. E sa na yaco mai e dua na yalewa, keina dua na tagane, me rau sa na yaco mai me rau mai kauti Nani, me rau sa na vodo yani e na dua na basi, se e na dua na motoka, me rau sa na lai vakabi i vola. Oqo na kena i rai. E kena i balebale o ya, e na gauna ni soqo, e na macawa mai oqo, e sa na sega ni dua tale kina na tabua. E sai koya sara ga na kena tabua, ko e sa caka toka o ya. E rau sa na yaco ga mai, e sa na tukuni sara, au sa mai lakovi Nani tiko.

-- Me vaka na nomu tukuna toka' mai vei au, ko na vica na tabua oqori, oqo e wili tale tiko ga kina naibe?

E sega, e na gauna o ya, na ibe e sebera. Na gauna ga e sa caka kina na tevutevu, na gauna e sa oti kina na vakamau, e sa na qai caka kina, na ibe, na tabua, na kumi, e sa na qai caka i kea, na i lokoloko na taunamu. Ni sa caka ga na vakamau, e sa na tevu sara na nodrau ibe.

-- Me vaka na nomu tukuna tiko oqori, na kena na kau tiko na tabua, e na kena lai vosaki na yalewa, e na siga e sa na lai vosaki kina, e na caka talega na kena magiti e na siga gona?

Na magiti, e levu, e ratou sa na caka magiti, o ratou na yalewa. Na kakana, kedra na weka ni tagane, e sa na kau yani o ya. O ya na magiti levu, e ratou sa na cakava o ratou na weka ni ~~tagane~~ yalewa, me ra kana o ira na weka ni tagane. Na i yau levu e sa kau tiko yani oqo. O ya e ra sa na guilecava sara ga mai na weka ni ~~tagane~~ yalewa, na veiqaravi e na bogi, me lai yacova na kena mataka, me lai yacova na kena mataka. Na levu ga ni yaqona, kei na cava tale, e ratou sa na solia mai. Ni se butobuto va oqo, e sa na toka na ti, e sa na caka na gunu ti. Ia, ni sa qai oti o ya, me sa qai caka na i biliki ni mua, e sa na qai a caka oqo, e na gauna e sa oti kina na gunu ti. Oqo, e sa na qai dua na tanoa lailai oqo, me sa qai biligi tiko kina na muavesi, me sa ratou gole tu. Ia, na gunu oqo, kevaka e da berabera e na so na gauna, e rawa ni na qai lai oti tale e na tini karua na kaloko, e na levu ni yaqona.

-- Oi, na nomuni tukuna toka na rai o ya, e sa na lokuci sara tiko ga na siga ni vakabi i vola?

Oqo na kena i rai, na kena i rai oqo, e sa na qai mai lakovi tale e na dua na loma ni siga, e na macawa mai oqo. E sa na qai lakovi kina, me sa na qai lai vakabi kina na i vola. Kevaka e ratou sa veivosaki na weka ni tagane, me qai karua ni macawa e sa na qai mai lakovi kina. E na i karua ni macawa, ena i ka ka ni siga, me sa na qai mai kau kina o Nani, me sa rau lai vakabi i vola. E sa na caka rawa na kena i rai o ya.

-- Me vaka na kena talanoataki tiko vei au, na ka ni vakabi i vola, e na lai kabi kina na nodrau i vola, na cauravou kei na gone yalewa,

e na lako ga vakatabakidua o rau, se e na veikau o ratou na weka ni tagane, se yalewa?

E ratou na veikau o ratou na weka ni yalewa, e yavica mai e na vei mataqali. Kevaka e lewe ono na mataqali, ia e na ono na yalewa, dua toka mai na turaga. O ya na motoka e na lai kau tiko mai, se na lori, me ratou na lai vodo mai kina. O ya, ni sa na vakabi mai vola oqo, e ratou sa na wili, o ratou na weka ni tagane. Na sitoga e ratou donumaka, e sa na tukuni kina, dou tara ga na i sulu o dou via tara. O ya e sa nodratou i tavi saraga o ratou na weka ni tagane, me ratou sauma na i sulu e ratou vakatara. Kevaka e mani lai lako sara na kava bikikete me lai kedratou, e ratou na sauma tiko ga, o ratou na weka ni kena turaga. E dau kena i vakarau e liu, o ira kece na yalewa e ra dau lako, e lewe tolu, se lewe va, e ra na yadua toka na nodra ketekete. O ya me i ketekete ni i sulu, e na sitoa e ra na curuma. E sa i tavi ga nei tagane me cakava na volivoli. E qai saumi vinaka na i sulu e na gauna e liu, e a rua na silini, ya dua na silini sisiveni.

-- Me vaka na nomu talanoataka tiko, ni sa lai yaco ena lai vakabi i vola, ni sa oti na vakabi i vola, e rau dui lesu tale e na nodrau dui vale?

Ni sa yaco na vakabi i vola, e sa na qai lai kau mai o yalewa, ki na koro nei tagane. E sa na qai lai kau mai na magiti, vata kei iratou na yalewa e ratou veikau tiko mai. E sa qai kau na magiti, e dua na bulumakau levu, kei na kena magiti, e sa qai usa koto mai e na lori. E sa qai kau mai, e sa qai mai soli ki vei iratou na weka ni yalewa.

-- Me vaka na kakana o ni tukuna toka mai oqori, e ratou vakarautaka mai o ratou na tagane, e sa na buta sara beka ga mai, se e na kau

drokadroka?

Kevaka e koro yawa, e na kau droka mai. Kevaka e koro voleka, e na vavi. Vavi na dalo, ka kau droka na bulumakau. Ia, e na koro yawa, e na caka droka ruarua. E na drokana dalo, e na droka na bulumakau.

-- Oi, me vaka na dalo, na bulumakau, ko o talanoataka tiko oqori, e nona i tavi sara ga o tamani tagane, se o ratou na wekai tagane tau coko sara ga oqo?

O ratou kece sara ga na wekai tagane. E sa ratou na tekivu caka magiti sara ga e na gauna o ya. E sa na sega ni na cola duadua o tamani tagane, e sa na cola saraga na nona mataqali, se na nona lewe ni koro taucoko.

-- E sa na qai caka na veibiu i kea?

Io, sa qai oti o ya, e sa qai caka na magiti oqo, e sa qai kau mai e na nona koro na yalewa. E sa qai kau mai, e sa qai mai eaka. Oqo na magiti, ni nona vakabi i vola o Nani. Ni caka na magiti levu o ya, e sa qai tiko tani ga na kena kakana. Na kena toa, dua se rua na kuro toa. E na tawa tiko mai ena kato, se e na dua na ketekete.

O ya na kena kakana o ya, e na roqota tiko mai o tama kei tina. Ia, magiti droka o ya, e sa solia saraga mai o tama kei tina, me rau na wase na magiti, o rau na mataqali.

-- Na nodratou kau toa o ratou na tagane, vei iratou na wekai yalewa, e ratou lai biuta, e ratou na lai biuta ga e ratou lesu mai, se e na caka vakacava?

E ratou na kauta, ka ratou laki kaya, oqo e dua na kakana kei Nani. Oqo na vo ni kena kakana, e na nona kana mai vale. Ia, ni sa caka oti o ya, e sa na qai tukuni, sa vinaka, me caka mada e dua na kena

yaqona. Ia, o ira kece na kau magiti oqo, era na qaravi. E ra na qaravi vakavanua. E na caka na medra yaqona, ni sacaka oti na yaqona o ya, e ra sa na qai tatau mai. Keitou sa tatau, me keitou sa lesu tale. Sa vinaka vakalevu sara. E rau sa qai lesu tale mai o ratou na weka ni tagane.

-- Me vaka na nomu tukuna tiko mai oqori, ni oti na vakabi i vola, e na qai lokuci beka vakacava na siga ni vakamau?

Ni sa oti e ruasagavulu ka dua na bogi, e sa luva mai na i vola. E sa na luva na i vola, e sa na mai tu. Oti o ya, e ratou sa na qai veivosaki. O ratou na weka ni tagane, e rau sa na vakamau e na siga ka, e na i kaka ni siga. E na i matai ni macawa ni vula mai oqo. Me kakua ni sivia tale e rua na vula, ni sa sivia tale na siga, e sa na saumi tale o ya. E sa ratou na qai veivosaki, e ratou sa na qai vakamau tale e na i kaka ni siga. E sa na qai kau mai na kena i tukutuku, e sa na qai saumi o ratou na weka ni yalewa. Au sa lako tiko mai oqo, e sa tukuni me rau sa na vakamau saraga e na i kaka ni siga, e na vula saraga mai oqo. E ratou sa na qai veivosaki na weka ni yalewa, oi, sa vinaka. Ni sa na mau na veivosaki, e sa na qai vakabau na siga o ya. E sa na vakarau na tagane, vakarau na yalewa. Ni sa yacova ga mai na tiki ni siga o ya, e sa lako saraga mai na i lakolako.

-- Ia, na nomu tukuna toka, na ruasagavulu na siga o ya, ko na nomu tukuna toka e na kena oti na dresu i vola, na cava e na yaco toka e na loma ni ruasagavulu ka dua na siga o ya, e na gade tiko mai o tagane vei yalewa, se cava?

E so na gauna, e rairai e na kakana vinaka sara beka vei tinani tagane, se o tama ni tagane, e na solia mai vua na luvedrau. Kaita

oqo, na kemudrau kakana kei Nani. Ke Siga Tabu, kauta oqo, me lai kedrau magiti ni Siga Tabu. Dua tale na gauna, e na kau na nona sovu ni sisili, na nona waiwai, kei na ka tale va o ya.

-- Toso tale toka mada na nodaru veitalanoa, ni gauna e sa yaco mai kina na siga ni vakamau, au kerea mo talanoataka toka vei au, na ka saraga e na yaco toka e na siga ni vakamau, na kena na caka, e na caka beka i vei na soqo ni ~~x~~ vakamau, e na koro nei tagane, se e na koro nei yalewa. Ke sa na caka na vakamau, na nodrau i sulusulu, o rau na veiwatini. Au kerea mo ni talanoataka, me vaka ga ni ka ni ggauna makawa??

E na gauna e sa na caka kina na vakamau, e sa na caka sara tiko ga ena nona koro o tagane. Baleta o ira na yalewa e ra lai qaravi, me ra na lai kana o ira na weka ni yalewa. E ra sa na vakamau, e na vava na ~~ka~~ kana. Na veikakana lelevu kece sara, e sa na vavi na kakana. Ia, e na ka na kaloko, e rau sa na vakamau kina. Ni sa vakarau tu mai na gauna, ni sa tukuni me rau sa na vakamau e na ka na kaloko, ni se qai veimama na walu, e sa na qiri tu na lali. Na lali ni vakarau, e sa na oso sara tu na vala ni lotu. O rau, e sa na vakarau tu na nodrau i sulu, e rau na vakaisulu vakaviti. E rau sa vakarau tu, e rau na bena yasi, e rau vakaisulu kumi, e rau sa qai mai vakaitaube yani e na wa salusalu. E rua na yalewa, e na dua me na muri Nani, e dua na tagane, me na muri Hone mai. E ratou lewe va, e sa na qai yaco na vakamau, e sa qai karua na lali, e sa qai ratou biuta na vale, me sa qai lai caka na vakamau.

-- Ni oti na vakamau, e sa na qai caka na kena kana?

Io, e sa qai caka na kena vakamau, e sa na qai tu e dua na kena vosa.

E sa qai vakarautaki tu na vosa, na vosa vakavanua, o ya me rau vaka dreti kina o rau na vakamau oqo. Ni sa na yaco vei rau, na vosa ni veivakadreti. E sa qai digitaki mai e dua mai vua na yasana vua na tagane, e dua na yasana mai vua na yalewa. E na vosa i liu, mai na yasana vua na tagane. E sa oti o ya, e sa na qai vosa muri, mai vua na yasana vua na yalewa. Na vosa ni veivakadreti, na yalo vinaka, kua na lako vakaveitalia, ni o sa via lako e na dua na vanua, tukuna vua na watimu, na vosa kece o ya, e na qai tau, vata kei na vosa ni veivakacautaki.

-- Na nomu talanoataka tiko, ~~x~~ na soqo ni vakamau, kei na magiti levu e vakarautaki, na kakana e na vavi. E rawa ni o tukuna vei au, na kena vakarautaki na magiti oqo, e na vakaitavi taudua ga kina o wekai tagane, se e na veivuke mai kina o weka ni yalewa? O ira na wekai yalewa, e ra sa na lako walega mai, e ra mai dabe, ra meke, ra gunu yaqona, ra kana. E sega sara ni dua tale na ka, me tra ogataka tale. Na kakana levu ga, na i yau levu, ko e ra sa kauta tiko mai o ya,, na yalewa, na wekadra. E sa mai biu, ka sa wili vaka dua ki na koro o ya. E sa mai wili kina, na nona bula kei na nona mate, e sa mai tu vakadua e na loma ni koro qo, me sa mai qarava na bula ni koro oqo. E ra mai kana tu. E liu, e dau ka ni vakarau ni soqo e na gauna va o ya, dua na macawa, ni oti e dua na macawa, e sa qai caka na veisukayaki. O ya, o tagane ga, e caka kakana. Siga na bogi, siga na bogi, na bogi na yaqona, na siga na kakana. Ni se qai tagi va oqo na k toa, e sa tubu tu na lovo. E sega ni dua na kakana e saqa, e vavi kece ga e na lovo. Na manumanu na vuaka, e lako tu, me lai yacova sara e dua na macawa. Ia, ni sa yaco na veisukayaki, e karua ga ni dua na tamata e sa mate tale, na kena vei tagicaki. Na i yau levu, e ra dui cola na nodra i yau.

-- Me vaka ni o mai talanoataka tiko, ni sa mai oti na vakamau, e sa mai caka beka na kana, e rawa beka ni o talanoataka vei au, me vaka na kana ni vakamau, e viavia dūidui toka mai, e na kana e vakarautaki?

Na gauna ga e rau sa vakamau oti kina, e satu na nodrau kana ni vakamau. O ratou na wekanni yalewa, e ratou sa vakarautaka tiko mai na kakana. Na veleti, na nona i cula, na ibe ni kana, na cina, na nona i sele, kei na so tale na ka. Ia, o ratou na weka ni tagane, e ratou sa na vakarautaka na veleti. Na i cula, na i sele, na cina. Kaya mada, kevaka e sa dua na cina benisini nei tagane, e na dua tale ga na cina benisini nei yalewa. Ke sa ono na kuro kakana nei tagane, e na ono talega na kuro kakana nei yalewa. E sa na qai tawa mai e na tere, e sa na qai biu mai e na loma ni ibe ni kana. O ira kece na tu kece i kea, na i yaya ni kana e na vanua o ya, e rau sa na qai veisau. Na i yaya ni kana nei tagane, e sa na qai taura o weka ni yalewa. Na i yaya ni kana kece nei yalewa, e sa na taura kece o ratou na weka ni tagane, me lai yacova sara na kena ibe ni kana, me lai yacova sara na kena cina. Na cina benisini nei yalewa, e sa na taura o ratou na weka ni tagane. Na cina benisini nei tagane, e sa na taura o ratou na weka ni yalewa. E sega ni na vuluvulu e na wai droka, e na vuḷuvulu e na waiwai. E qai talo ga e nabeseini, sova e tolu se va na tavaya e na loma ni beseni.

-- Me vaka na gauna ni vakamau oqo, e na yaco tale ga kina na tevutevu? Na gauna saraga e caka tiko kina na vakamau oqo, e sa na caka tale ga kina na tevutevu. E sa tevu na nodrau ibe, caka na nodrau loga, sa ra tiko na buinigone. Caka na kena taunamu, e sa qai mai caka

vinaka yani na kena i lokoloko, kei na kena i tutuvi.

-- Vinaka, e na nomu tukuna toka oqori vei au na tevutevu, e rawa beka ni o tukuna ki vei au, na cava beka na i balebale ni tevutevu, o cei e na tevutevu e liu, o ratou beka na weka ni tagane, se na mataqali i yau cava beka e ratou na mai tevuka?

E ratou na mai tevutevu e liu o ratou na weka ni tagane. E na tevu na ibe, tevu na ibe e liu, o ya e lako na ibe, lako na i coco, qai mai lako yani na ibe vakula, qai lako sara na ibe vakabati, lai yaco sara e na kena i davodavo i ~~ake~~ cake. Ni sa lako na i davodavo i cake, e sa qai lai lako sara na kumi. Tevu na kumi, e sa qai mai biu sara yani na kena i ~~lokoloko~~ lokoloko. Oti o ya, e sa qai mai tevutevu i ~~ake~~ cake, o ratou na weka ni yalewa. Oya e rau sa na veiqati ga, e na nanuma ga o weka ni tagane ni na levu na nona i yau, kaya ga na weka ni yalewa, ni na bini na nona i yau. Ia, na gauna e sa laki caka kina na vakabogi va, Na i tevutevu, e wasetaki tiko vaka rua. E sa na tevu tani na nodrau na veiwatini, ka tevu tani na nona o ira na weka ni tagane. Io, o tagane talega, ni na cakava mai na nona ka ni tevutevu, e na wase tale ga mai vakarua. E dua e na nodratou na weka ni yalewa, ka na yacana tiko na tevu i rara. E na tevu ga e na loga, na nodrau na veiwatini. O ya e na qai laurai kina na ibe e na tevuka o weka ni yalewa, na ibe e tevuka na weka ni tagane. Ia, o koya ga e tevu e na loga, e sa nodrau vakatabakidaa me sa na nodrau na veiwatini. O koya e tevu i rara, e sa na kauta mai o ratou na weka ni tagane, e ratou sa na kauta mai na weka ni yalewa. Na ibe e tevuka o weka ni yalewa, e sa ratou na kauta o ratou na weka ni tagane. Oya e nodra o ira na cakava na cakacaka ni vakawati.

-- E rau na veisau ga, o ratou na tevutevu mai o ya?

Ia. O koya ga e sa tevu e dela ni loga, na kena taunamu, kei na kena latilati, e sa nodrau saraga vakadua na veiwatini. E na sega tale ni rau na wasea.

-- Me vaka na nomu tukuna toka mai na tevutevu, me vaka na i yau ko e sa tevu i rara, e rawa beka ni o nanuma, se e na vica tiko beka na i kaukau, me na lai tiko beka e na drau, se e na vica sagavulu beka ga na ibe e na kau mai. Oqo e wili kina na ibe na kumi, e rawa beka ni o na vakamacala e na tikina o ya?

Ia, e vakatau ga e na gumatua. Kevaka e ratou tevuka tiko e dua na drau na ibe e rara o ratou na wekai yalewa, o ratou na wekani tagane, e na tauvata ga va o ya. E na vakatau ga na ka keitou sa soqona na weka ni tagane me keitou laki tavuka yani, oqo me tevu i rara, e rawa ni tiko e na limasagavulu, ki na dua na drau, e va tiko o ya. Vata kei na kena taunamu, kei na kena i lokoloko, kei na kena i tutuvi.

-- Ni sa oti na tevutevu o ya, e sa qai yacova toka mai na kena bogi, me qai ratou vakaraitaka kina na nodratou ka ni tevutevu o ratou na lako tiko mai?

Do, e sa na qai caka tiko na kena soqo, me lai yacova mai ni sa bogi, ni sa bogi, e caka tiko na marau vei rau na veiwatini, caka na kena kana. Ni sa oti, esa qai yacova mai na kena bogi, me vaka e tukuna tiko o tukai Meli, e sa qai yacova mai na gauna me rau sa na lai moce kina na veiwatini.

-- Vinaka, me vaka na nomudrau tukuna toka mai, kevaka e dua na marama e gole gone mai, me vaka e na tarogi o tagane. O tagane e na tukuna ga yani, se e na solia e dua na kena i vakadinadina, me vaka ni sa

gole gone dina mai o watina marama, se so na ka va o ya?

E sa o koya saraga o ya, na kena ~~x~~ i vosavosa saraga, ko e sa cavuta tiko mai o koya. E na taro tiko yani e dua e va o ya. E na taro tiko e dua na weka ni yalewa, me na tarogi tagane, 'I Jone e vakacava, e waqa na buka?' E na taro tiko mai e dua na weka ni yalewa vei tagane, o tagane vakamau. E vakacava e waqa na buka, o ya na i vosavosa e na gauna e liu, e sega ni gauna oqo. Ni waqa na buka, e kena i balebale e yalewa gone. Kevaka e kaya o koya,io, e kena i balebale ni yalewa gone, e ~~x~~ rau se qai mai moce vata vaka dua o ya. Kevaka e kaya o koya ni boko, e kena i balebale o ya, ni o yalewa, e sa lakovata oti na tagane, e sa lasa oti.

-- O ratou na lai taro o ya, e na tiko kina e so na wekai yalewa?

Io, o ratou saraga na wekai yalewa, e ratou na taro tiko o ya. E ratou na tarogi tagane. E ratou na taro na wekai yalewa, ka ra na vakarorogo tiko o ira na buinigone na wekai tagane. O ratou na wekai tagane, e ratou na taro tiko. E tarogi tagane tiko, me baleti yalewa. E ratou via kila, se yalewa gone, se yalewa qase,

-- Ia, na kena tarogi tiko o ya, e ratou na tiko tale ga o ratou na wekai yalewa?

Io, e ratou na tikox vata e loma ni vale, ia na vanua e lai tarogi tiko kina o ya, e rau na lai tarogi tiko e na nodrau i latilati, e na vanua e rau tiko mai kina e na loma ni bai.

-- Vinaka, kevaka e sa dua e kila, ni dua na marama e gole gone mai, e na caka na kaikaila, me vaka e so na vanua, au dau rogoca, e dau sogo sara tu ga na kena katuba, me waraka na kena dola. Me vaka beka mai Tailevu, na cava e na caka beka, ni sa kilai ni sa gole gone mai e dua na marama?

E ra na marau, ra kaikaila, e ra na tukia na kava. Ni sa rogoci ga na domo ni mauwe, e sa na kilai sara, e sa waqa na buka, e yalewa gone. E sa lako na talanoa, lako ka tete yani. O ira na weka ni tagane e na gauna o ya, e sa na moku saraga na kena bulumakau, na vuaka. E ra sa tabaka tu na marau o ira na bui ni gone, o ira na weka ni yalewa.

-- Vinaka , o tukuna toka oqori, na kena gole gone mai e dua na kena marama. Daru taura mada, au sega ni via vakavibi taka na tikina oqo, taura mada, me vaka na gauna e liu, e na sega ni dau yaco na ka oqo. Taura mada, ke sa toso tiko mai na gauna, ni gole e dua na kena marama, e sa kilaini sa gole qase tiko yani, e na cava beka e na yaco e na tikina o ya?

Io, e dua e dau vakaraitaki e na magiti. Na kena i cakacaka e ra dau cakava e na gauna e liu, mada au dau raica, au kila, ni dau so e dau vakaraitaki e na magiti. E dau vakamadua o ya, kevaka e dua na yalewa, e sa yalewa qase toka mai. E so e dau caka tu, na manumanu, me biu laivi tu na buina, me qara tani tu mai, o ya e dua na i vakaraitaki ca o ya. Ia, e va sara tu ga o ya, e na gauna e liu, na ka au raica mada o ya. Ia, e so, e sega ni yacova na bogi va. E bogi tolu ga e sa coki na i davodavo, cece na i latilati, me vaka ni sa yalewa qase. E sa ra dau madua ga na weka ni yalewa, ni dau caka na ka va o ya.

-- Taura mada na ka daru veitalanoa tiko kina oqo, kevaka e sa gole gone mai na marama, e na yaco sara e na bogi va. Ia, na bogi va o tukuna tiko mai oqori, e na cava e na caka e na bogi va, e na caka e dua na kena magiti?

Magiti levu, magiti levu ni marau, e na caka tu ga na marau, e na lako tu ga mai e na bogi levu, lai yacova na kida ni na taka na marau

e sega ni tukuni rawa na levu ni marau. Na levu ni taralala vaka ivua, e sega ni oti rawa. E ra soro ga e na gunu yaqona. E dau tukuni e na so na kena i vosavosa, daru pea. Ni sa sinai mai, me sinai yani, e rawa ga na ciba, ni ratou sa bolebole na weka ni yalewa, ni ratou sa rogo vinaka. Ia, o ratou na wekai tagane, e ratou sa na vakarorogo tu ga.

-- Au dau rogoca toka, o ira na marama, se o ira na gone marama va o ya, e ra dau tabu tara wai me yacova sara na bogi va?

Me bogi va, e na sega ni rawa ni sisili. E va saraga na bogi, va na siga, e sa na qai rawa ni sisili. E sa na qai kau na yalewa vou, me na qai lai vakasobusobu taki yani i wai, na lawa vou, na noke vou, na i sulu vou, na ka kece. E sa qai lai tara na wai, e sa qai rawa mai na ika, e sa qai kau mai, mai saqa, ka laukana. Oqo, na weka ni tagane, na weka ni yalewa, e sa qai keimami dabe vata, me keimami sa qai kana vata, e na ika e rawata mai na yalewa vou. E ra lai siwa naweka ni yalewa, na weka ni tagane, e sa na qai digitaki ga mai na kena ika na yalewa vou.

-- Na nona lai sili o ya o yalewa vou vata kei watina, e rau na vaka i sulu vakavanua, se sulu vakacava?

Segai e rau na vakaisulu. E rau na vakaisulu vakavinaka, e rau na qai lako i wai. E sa na qai tu tale na nodrau ka ni vakamamaca.

O ya na nodrau lesu tale mai o ya, ni rau mai luvaluva, e na sega ni na taura tale o koya na i sulu o ya. E sa na nona saraga na dauvena se na cava tale me sa nona.

-- Me vaka na nodrau lai sili o ya, o rau saraga e rau na kitaka tiko na qoli o ya, se e na caka vakacava?

O rau, e nodrau e dua na lawa. Ni bogi va oqori, me rau lako i wai, e rau na lakovata tiko kei na vica na marama. E ra na kauta

na lawa levu, na lawa lailai. O yalewa vou, e na biu tiko i tolona e dua na nona noke, se e dua na nona lawa, me laki qoli. Na ika e na lai rawa mai e na qoli oqo, na ika e tarai mai e na nona noke na yalewa, o ya e sa na veisoliyaki ga ki vei iratou na wekana. Ia, ni sa cabe mai na qoli, me sa cabe mai ki vanua, e ratou na wawa tu yani o ratou na weka ni tagane i vanua. E ratou na taura tu mai e dua na beseni levu, se edua na dari levu na vakalolo, se e nacava e ratou na waraki keda tiko kina na lako mai wai. E na tolo ni gaunisala donu, e sa na qai mai yaco na kana, e sa qai oti, sa qai keimami lako e loma ni koro.

-- Me vaka na vakamamaca o dou talanoataka tiko vei au, o cei beka e na vakayacora na i vakamamaca, o ratou na weka ni tagane, se o ratou na weka ni yalewa?

O ratou na weka ni tagane.

-- Na vakamamaca o ya, na cava beka e ratou na kauta mai?

Na i sulu, na i vinivo, na ka va o ya. Na i vakamamaca, e rau na vakarautaka toka o rau na dauveni yalewa. O rau na ganeni tagane.

E sa rau na waraki koya tiko ni rau lesu mai e na sili, e rau sa qai vakamamaca, me vaka me sa qai oti, e sa vakabogi va, e sa oti.

-- Vinaka, ni sebera ga ni tini na nodaru veitalanoa, oqo na i otioti tale beka ga ni soqo, me baleta e dua na soqo ni vakawati e na gauna ni vakawati, se e tiko tale e dua na kena soqo vou?

E sa kena i otioti sara ga o ya. Ni sa oti ga o ya, e sa qai coki vakavinaka na nodrau i davodavo, sa ra veisukayaki.

-- Vinaka sara vakalevu, ni sebera ga ni mai tini na nodaru veitalanoa, kevaka e tu tale beka e dua na ka, o nanuma niu sega ni se tarogi iko kina. Se e dua na ka o nanuma me baleta na ka ni vakawati, e na

gauna e liu, vakaviti e na gauna e liu, vakaviti e na gauna makawa, ke dua na ka o via tukuna, e sa kena gauna sara ga oqo, ni sebera ni tini na nodaru veitalanoa?

E sega e dua walega na ka au nanuma, me baleta na vakawati e na gauna e liu, na vakawati e na gauna e liu, e ka bibi. E sega ni ka mamada, me vaka e caka tiko e na gauna oqo. Ia, e na nodatou veitalanoataka tiko e na gauna oqo, au lai nanuma lesu sara, na vakawati e na gauna e liu, e ka vinaka, e ka bibi. Baleta, na vaka wati, e i naki ni kalou, me rau vakawati e dua na yalewa, kei na dua na tagane. Ia, na kena soqo e na gauna e liu, e soqo bibi, e veiganiti vata, na i vakarau e sa biu tiko o ya. Ia, na gauna oqo, e sa mai vakawale taki na vakawati, na yalewa e sa vakasabusabutaki. I liu, e na gauna e liu, na yalewa e ka bibi, e ka dredre.

SA OTI.